

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH

Biuletyn

DOKUMENTY ROBOCZE • EKSPERTYZY • KOMUNIKATY • OPINIE • LISTY

SERIA Z • NR 72 - 2002 • LICZBA STRON 4 (s. 583-586) • © PISM • NR EGZ. 7.1.5.1.3.20

DOKUMENTY ROBOCZE

Polityka obronna Litwy

Katarzyna Korzeniewska

1. Definicje uwarunkowań i zagrożeń bezpieczeństwa w dokumentach –
2. Odpowiedź na zagrożenia – koncepcja obrony – 3. Realizacja koncepcji i celów –
4. Perspektywy

1. Definicje uwarunkowań i zagrożeń bezpieczeństwa w dokumentach

Założenia i cele dotychczasowej polityki obronnej Litwy były sformułowane w dwóch dokumentach o charakterze politycznym. Pierwszy z nich – „Strategia wojskowej obrony Litwy” został w październiku 2000 r. zatwierdzony przez ministra obrony narodowej, a później zaakceptowany przez Radę Obrony Państwa RL (w skład której wchodzi: prezydent, premier, przewodniczący parlamentu i przewodniczący komisji sejmowej do spraw obrony narodowej). Drugim, ważnym dla polityki obronnej dokumentem jest „Porozumienie parlamentarnych partii Litwy w sprawie polityki obrony Litwy na lata 2001–2004”. Zawarły je w maju 2001 r. wszystkie reprezentowane w Sejmie RL partie.

„Strategia wojskowej obrony Litwy” jest katalogiem celów pośrednich, które miały zapewnić skuteczną obronę kraju w razie agresji, opisem podstaw i zasad prawnych regulujących użycie sił zbrojnych, oraz programem rozwoju systemu obronności. Autorzy koncepcji litewskiej polityki obronnej wzięli pod uwagę uwarunkowania i zagrożenia geopolityczne. Z tego punktu widzenia dokonano oceny sytuacji kraju, uwzględniając

najbliższe jego otoczenie. Za zasadniczy czynnik zapewniający bezpieczeństwo na całym kontynencie, w tym – w regionie bałtyckim – uznano obecność NATO i jego współpracy z Unią Europejską oraz zaangażowanie Stanów Zjednoczonych w bezpieczeństwo Europy. Po rozszerzeniu NATO w 1999 r., Litwa uzyskała bezpośredni kontakt z obszarem Sojuszu, co uznano za czynnik korzystnie wpływający na bezpieczeństwo RL. Litwa leży w sąsiedztwie Estonii i Łotwy oraz krajów skandynawskich (tak w tekście „Strategii...”), które uznano za obszar stabilny, bez potencjału zagrożeń dla bezpieczeństwa Litwy. Zaznaczono, że – podobnie jak Litwa – Estonia i Łotwa dążą do wejścia do NATO. Określono je (podobnie jak Polskę) jako te „z którymi Litwa realizuje wspólne projekty wzmocnienia bezpieczeństwa i obronności”.

Litwa sąsiaduje ze Wspólnotą Niepodległych Państw, a ściślej – z połączonymi w związek Rosją i Białorusią. WNP jest postrzegana jako obszar, z którego potencjalnie może pochodzić zagrożenie bezpieczeństwa Litwy, gdyż „charakteryzuje ją brak stabilnej demokracji, trudny do przewidzenia rozwój polityczny, wysoki poziom militarystyki, brak mechanizmu demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi, ośrodki konfliktów zbrojnych”. Trzeba jednak podkreślić, że prawdopodobieństwo ataku militarnego na terytorium Litwy oceniono w dokumencie jako „bardzo małe”. Nie ma w nim mowy o innych zagrożeniach, które zostały dostrzeżone szczególnie po 11 września 2001 r.

2. Odpowiedź na zagrożenia – koncepcja obrony

Integracja z NATO, w tym osiągnięcie zdolności do kolektywnej obrony w jego ramach, jest głównym celem litewskiej polityki obrony, którego realizacja skupia obecnie najwięcej uwagi politycznej. Próbą całościowej odpowiedzi na potencjalne zagrożenia jest dążenie do włączenia kraju do sfery bezpieczeństwa, związanej z obecnością NATO. Stąd celem polityki obronnej jest rozwój i reforma sił zbrojnych w takim kierunku, by mogły „współdziałać z, lub wewnątrz, NATO”.

W „Strategii wojskowej obrony...” zadeklarowano trzy zasady polityki obronnej: demokratyczna kontrola nad armią, odstraszenie i powszechna obrona. Kwestię demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi reguluje konstytucja i odpowiednie ustawy. Pozostałe dwie są formułowane tak, że w praktyce ich sens właściwie się pokrywa: „Istotą odstraszenia jest założenie, że w razie ataku, Litwa będzie się bronić bez względu na charakter ataku i liczebność atakujących sił, i niezależnie od tego, czy i kiedy uzyska pomoc międzynarodową. Efektywność odstraszenia opiera się nie tylko na potencjale wojskowym, /.../ ale także na gotowości wszystkich obywateli do bezwarunkowego i powszechnego oporu, zbrojnego lub nie”. Taka koncepcja obrony uwzględnia jako jedyną ewentualność atak bronią konwencjonalną, w celu zajęcia terytorium kraju, i w praktyce oznacza wojnę partyzancką. Taki zapis stanowi odwołanie do etosu wojny partyzanckiej lat 1944-1953 i wskazuje, że autorzy koncepcji posługiwali się analogiami z okresu wojennego i bezpośrednio powojennego do oceny współczesnej sytuacji bezpieczeństwa swojego kraju.

3. Realizacja koncepcji i celów

Główny cel polityki obronnej – przystąpienie do NATO – jest zarazem priorytetem polityki zagranicznej Litwy. Dążenie do niego wymagało jednoczesnych, poważnych wysiłków i działań politycznych wewnątrz kraju. Do najważniejszych z nich należy zawarcie porozumienia między partiami politycznymi w maju 2001 r., o którym już była mowa. Najistotniejszym jego elementem jest zobowiązanie do dążenia do członkostwa w NATO. Partie zadeklarowały przygotowanie niezbędnych ram prawnych oraz

odpowiedniego zwiększania wydatków na obronę do 2% PKB, i utrzymaniu ich na takim poziomie w latach 2003 i 2004. Tak uzyskane środki mają być przeznaczone na kształcenie kadr i doskonalenie własnego systemu kształcenia, polepszenie warunków odbywania służby wojskowej, udoskonalenie systemu zarządzania, kontroli i łączności (3C), stworzenie systemu obrony powietrznej, rozwój systemu logistycznego, unowocześnienie uzbrojenia oraz rozbudowę infrastruktury obronnej. Do końca 2002 r. ma powstać batalion, zdolny do współdziałania z NATO poza granicami kraju, a do 2006 r. – elitarna brygada o takich zdolnościach. „Porozumienie parlamentarnych partii Litwy...” nie jest aktem prawnym, a czysto politycznym zobowiązaniem. Dotychczas jest realizowane, i deklaratorywnie żadne z ugrupowań nie wyłamało się z niego. W praktyce niektórzy parlamentarzyści rządzącej koalicji postulują referendum w sprawie przystąpienia do Sojuszu. Tego rodzaju inicjatywy polityczne mogą być odczytane jako zachwianie w determinacji, z jaką Litwa, będąca jednym z głównych kandydatów, dotychczas zabiegała o przyjęcie do NATO.

Zadania związane z obronnością kraju są również realizowane poprzez rozwój stosunków z sąsiadami. Swoje dążenia do NATO Litwa oparła w dużej mierze na współpracy z Polską, uzyskując poparcie polityczne oraz zapoczątkowując integrację wojskową. Datuje się ona od lat 1996–1997. Najpierw Litwa uzyskała możliwości szkoleniowe oraz bezpłatne dostawy sprzętu wojskowego i uzbrojenia, później powstał wspólny Polsko-Litewski Batalion. Dalszy rozwój współpracy reguluje bilateralna umowa z lutego 2001 r., która zakłada m.in. stworzenie zintegrowanego systemu obrony powietrznej i wymianę informacji poufnej.¹ Podobną współpracę prowadzi Litwa z Estonią i Łotwą. Politycznie jest ona jednak dla Litwy trudniejsza, niż współdziałanie w dziedzinie obronności z Polską. Litwa wyraźnie przedkłada własny interes obronny nad zbiorowe bezpieczeństwo państw bałtyckich. W celu zapewnienia sobie drogi prawnej i politycznej do NATO, Litwini pierwsi ze wszystkich krajów bałtyckich uregulowali stosunki z Rosją, podpisując umowę o granicy, zaś w marcu 2001 r. prezydent Adamkus złożył wizytę w Moskwie. Jest to znamienne, gdyż dotychczas spotkania polityków estońskich i łotewskich z rosyjskimi na tak wysokim szczeblu nie miały miejsca. W dodatku kwestie granic Estonii i Łotwy z FR są obecnie na znacznie niższym poziomie uregulowania, niż te same sprawy w stosunkach litewsko-rosyjskich. Te, i podobne działania, podjęła strona litewska demonstrując, że RL ma dobre stosunki z wszystkimi sąsiadami. Świadomie pozostawiono bałtyckich partnerów niejako w tyle. Wydaje się, że Litwini dążyli do zapewnienia sobie w ten sposób miejsca w NATO w przypadku, gdyby przyjęto opcję rozszerzenia o tylko jeden kraj bałtycki.

Jednak i realia geopolityczne, i polityka integracyjna Sojuszu stymuluje współpracę wojskową trzech państw. W 1994 r. Estonia, Litwa i Łotwa utworzyły Sojusz Bałtycki, przewidujący stworzenie wspólnego systemu obrony przeciwlotniczej i ochrony granic oraz ścisłą współpracę wywiadów. W ramach tych umów działa np. wspólne centrum obserwacji przestrzeni powietrznej, obsługiwane przez wspólną, estońsko-litewsko-łotewską jednostkę. Z punktu widzenia litewskiej obronności oraz ze względów ekonomicznych taka współpraca będzie dla RL konieczna, nawet gdyby rozwój stosunków politycznych z Estonią i Łotwą za nią nie nadążał.

Przez ostatnie lata, litewskie siły zbrojne intensywnie przygotowywały się do integracji z NATO, realizując kolejne etapy wymogów warunkujących przyszłe członkostwo. W ciągu ostatnich miesięcy podjęto działania polityczne i inwestycje z tym związane, a będące realizacją założeń „Strategii...” z 2000 r. W styczniu 2002 r. Sejm RL przyjął w nowej redakcji Ustawę o operacjach międzynarodowych, ćwiczeniach wojskowych i innych przedsięwzięciach. Umożliwia ona udział litewskich żołnierzy w operacjach obrony kolektywnej i podobne działania wojsk sojusznicznych na terenie Litwy, oraz tryb podejmowania odpowiednich decyzji. Zmieniona ustawa stanowi podstawę prawną do pełnego współdziałania litewskich wojsk wewnątrz NATO i wejdzie w życie wraz z datą

¹ Więcej na temat współpracy polsko-litewskiej w dziedzinie bezpieczeństwa [w:] B. Górka-Winter, *Polsko-litewska współpraca w dziedzinie bezpieczeństwa*. „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, t. 1 nr 2(2) 2001

przystąpienia Litwy do Sojuszu. W marcu 2002 r. eksperci NATO pozytywnie ocenili litewski system ochrony informacji. W grudniu 2001 r. rząd litewski podjął decyzje o zakupie amerykańskiego systemu obrony przeciwczołgowej Juveline. Obecnie dyskutowany jest zakup nowoczesnego systemu obrony przeciwlotniczej Stinger. W kwietniu 2002 r., decyzją ministrów obrony narodowej i ochrony zdrowia, stworzono Połączone Naukowe Centrum Medyczne, mające udzielać pomocy medycznej w sytuacjach kryzysowych. Ma ono do 2004 r. zapewniony coroczny stały budżet z ministerstwa obrony (3 mln lt, czyli ok. 3 mln PLN) W założeniu ma ono działać w sytuacjach zagrożeń i kryzysów ekologicznych, ale będzie też zdolne do udzielania pomocy np. w przypadku ataku bronią chemiczną czy bakteriologiczną.

Na spotkaniu w Brukseli (22 kwietnia 2002 r.) oceniono pozytywnie ostatni etap przygotowań Litwy do integracji z Sojuszem. Litwa przedstawiła tam także nową „Strategię bezpieczeństwa narodowego”, niedawno zaakceptowaną przez rząd. Ma ona rangę prawną i polityczną wyższą od dokumentów dotychczas określających litewską politykę obronną. Ministerstwo Obrony Litwy (dosł. Ministerstwo Ochrony Kraju) przygotowało nową „Strategię bezpieczeństwa narodowego”, którą 22 kwietnia 2002 r. zaaprobował rząd, zaś 29 maja 2002 r. zatwierdził Sejm RL. Nowa „Strategia...” potwierdza dotychczasowe założenia reformy sił zbrojnych. Realizacja reformy i koszty przystąpienia do NATO wymagają utrzymania finansowania na poziomie 2% PKB, także po roku 2004. W tym celu rozważane jest przedłużenie podpisanego przez partie polityczne porozumienia.

4. Perspektywy

Podczas spotkania w Brukseli (kwiecień 2002 r.), na którym oceniono ostatni etap formalnych przygotowań Litwy do członkostwa, przedstawiciele RL zapytano, w jakich dziedzinach ich kraj mógłby zadeklarować specjalizację w ramach współpracy w NATO. Minister obrony wstępnie zaproponował, że mogłaby to być medycyna wojskowa. Ze strony Sojuszu wyrażono oczekiwanie, że Litwa zaangażuje się w dialog NATO z Rosją i innymi krajami postsowieckimi, korzystając ze swoich doświadczeń z przeszłości i przyjmując rolę swoistego „tłumacza”, ułatwiającego partnerom z NATO zrozumienie specyfiki tych krajów.

Litwa może liczyć na zaproszenie do NATO w listopadzie 2002 r. W takim przypadku jeden z dwóch zasadniczych celów polityki obrony zostałby zrealizowany. Drugi – zapewnienie rozwoju sił zbrojnych, zdolnych do współpracy z sojusznikami – byłby znacznie łatwiejszy w realizacji. Jednak przedstawiciele litewskiego MON przestrzegają przed błędnym przekonaniem, że po zaproszeniu Litwy do NATO tempo wysiłków integracyjnych będzie można zwolnić.

Odwrotny scenariusz mógłby sprowokować weryfikację koncepcji polityki obrony, któremu mógłby towarzyszyć spadek poparcia społeczeństwa (obecnie ok. 60%) dla członkostwa w NATO. Tym samym zahamowany lub osłabiony zostałby proces, uznawany w litewskiej polityce obronnej za podstawowy dla obronności kraju – integracja z Sojuszem. Stało by się tak nawet, gdyby zaproszenie Litwy do członkostwa zostało formalnie odłożone.

Z dotychczasowych założeń litewskiej polityki obrony oraz z deklaracji polityków wynika, że Litwa, jako członek NATO, opowiadałaby się za utrzymaniem jak najbardziej militarnego jego charakteru i jak najmniejszego wpływu Rosji na jego funkcjonowanie. Ustalenia NATO-Rosja z maja 2002 r. regulują zakres współpracy i współdecydowania, w których będzie funkcjonować także Litwa, jeśli stanie się członkiem Sojuszu. Nowe ramy stosunków NATO-Rosja uważane są za czynnik sprzyjający przyjęciu Litwy do NATO.